

สภานักเรียนกับบทบาทการเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียน

The Student Council and the Role of Strengthening Democracy in the School

เลิศพร อุดมพงษ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียนผ่านกิจกรรมสภานักเรียน และนำเสนอแนวทางการจัดกิจกรรมสภานักเรียนที่เหมาะสมกับบริบทประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยทำการศึกษารูปแบบสภานักเรียนของประเทศญี่ปุ่นเป็นการณศึกษา ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณ โดยกรณีประเทศญี่ปุ่น ได้สัมภาษณ์ผู้บริหารและนักเรียนจากโรงเรียน 2 แห่ง คือ โรงเรียนมัธยม Inagakuen (สังกัดรัฐบาล) และ โรงเรียนมัธยม Waseda (สังกัดเอกชน) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นหลัก และในส่วนของประเทศไทยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านสภานักเรียน และการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ผู้แทนครูที่ปรึกษากิจกรรมสภานักเรียน และผู้แทนนักเรียนจากทั้งกลุ่มที่เป็นหรือเคยเป็นสภานักเรียน และกลุ่มที่ไม่เคยเป็นสภานักเรียนในโรงเรียนที่เป็นต้นแบบสภานักเรียนระดับประเทศ จำนวน 4 โรงเรียน โดยเป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง รวมทั้ง ได้ทำการสำรวจการดำเนินงานกิจกรรมสภานักเรียนและค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียนด้วยแบบสอบถามจากตัวอย่างจำนวน 382 คน การวิเคราะห์ผลการวิจัย ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ การตีความเชิงพรรณนาข้อมูล และใช้การวิเคราะห์และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction) การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมคำนวณทางสถิติเป็นเครื่องมือคำนวณค่าสถิติต่างๆ

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญของการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยของญี่ปุ่น คือ ความชัดเจนของเป้าหมายการศึกษาและการมีความเชื่อร่วมกันระหว่าง

¹นักวิชาการ สถาบันวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า

โรงเรียนและส่วนกลางในแนวทางการจัดการศึกษา หลักสำคัญของการนำสถานักเรียนมาใช้ในโรงเรียน คือ การเรียนรู้ประชาธิปไตยที่ต้องผ่านการปฏิบัติจริง โดยจุดเด่นคือ การใช้กิจกรรมสถานักเรียนเป็นตัวกลางในการสร้างและปลูกฝังนิสัยความรับผิดชอบให้เป็นวิถีชีวิตและเน้นการมีส่วนร่วมที่มีพลัง ในขณะที่ผลการศึกษาส่วนของประเทศไทยพบว่า โดยหลักการ แนวคิด และรูปแบบของงานสถานักเรียนมิได้แตกต่างกันมากนัก แต่สิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การใช้สถานักเรียนเป็นเครื่องมือเสริมสร้างประชาธิปไตยได้ผลที่แตกต่างกัน เริ่มต้นจาก การมีเป้าหมายการศึกษาที่ชัดเจน นโยบายการศึกษาที่มีทิศทางไม่เปลี่ยนแปลงบ่อย จนถึงการปลูกฝังและพัฒนาทักษะพื้นฐานแก่ครูประจำการ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า กิจกรรมที่นักเรียนสามารถดำเนินการเองทั้งหมด หรือ มีอิสระในการดำเนินการ คิดเป็นร้อยละสูงสุด คือ การแบ่งหน้าที่การทำงานภายในสถานักเรียน (ร้อยละ 59.7) ภารกิจที่เป็นหน้าที่ของสถานักเรียนที่นักเรียนรับรู้มากที่สุด คือ การปฏิบัติงานโดยไม่ขัดหรือแย้งกับระเบียบ หรือ ข้อบังคับอื่นใดของทางราชการ พร้อมทั้งต้องรักษาไว้ซึ่งศีลธรรม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ผลการวิเคราะห์ระดับค่านิยมประชาธิปไตย พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมทุกด้านของค่านิยมประชาธิปไตย อยู่ในช่วงระดับค่านิยมประชาธิปไตยชั้น “ตอบสนอง” ($\bar{x} = 2.48, SD=.35$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่านิยมประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรม เป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งอยู่ในช่วงระดับค่านิยมประชาธิปไตยชั้น “เห็นคุณค่า” ($\bar{x} = 2.54, SD=.42$) โดยเมื่อพิจารณาจำแนกค่าเฉลี่ยตามกลุ่มของการเป็นสมาชิกสถานักเรียน พบว่า กลุ่มที่เป็นสมาชิกสถานักเรียนชุดปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ยคะแนนค่านิยมประชาธิปไตยสูงกว่า กลุ่มที่เคยเป็นสมาชิกของสถานักเรียนแต่ปัจจุบันไม่ได้เป็นแล้วทุกด้าน ในขณะที่ทั้งสองกลุ่มข้างต้น มีค่าเฉลี่ยคะแนนค่านิยมประชาธิปไตยสูงกว่า กลุ่มที่ไม่เคยเป็นสมาชิกสถานักเรียนทุกด้าน แนวทางสำคัญในการเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียนผ่านกระบวนการสถานักเรียน คือ การวางทิศทางและกำหนดกรอบการขับเคลื่อนงานสถานักเรียนให้มีความต่อเนื่อง การยกระดับความสำคัญของกิจกรรมสถานักเรียนเทียบเท่ากับกิจกรรมเสริมหลักสูตรอื่นๆ การพัฒนาคุณภาพครูที่ปรึกษากิจกรรมสถานักเรียน การสนับสนุนงบประมาณเป็นการเฉพาะที่เพียงพอ รวมทั้งการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกระบวนการ

ประชาธิปไตย ตลอดจนสร้างความตระหนักแก่ผู้บริหารและครูถึงความสำคัญของกิจกรรมสถานศึกษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนวิถีประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมในโรงเรียน

คำสำคัญ: สถานศึกษา, ประชาธิปไตยในโรงเรียน

Abstract

The objectives of this research are to examine the process of democracy promotion in schools by means of student council activities and to propose an approach of student council that suits the context of Thailand. This research is a qualitative research and quantitative approach to collect data. For data collection in Japan were used interview method primarily with school administrator and students from Inagakuen (secondary public school) and Waseda (secondary private school) , for Thailand, expert interviews were conducted before undertaking field research to interview advisors of student council activities and students who take part or used to take part in a student council and those who never take part in a student council in four schools whose student councils have been recognized as best practices in Thailand. Using questionnaires as research tools, a survey sample of 382 respondents, selected by a purposive sampling, were asked to answer questions concerning the implementation of their student councils and democratic values in their own views. Qualitative data analysis utilized document analysis and analytic induction methods. For quantitative research, the calculation of descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation (SD), was conducted using statistical computational tools.

The findings indicated that key elements to a successful democracy in Japan are the well-defined educational goal and the common ground shared by the schools and the central government toward the educational management approach. The concept of learning about democracy through practice is a crucial principle in carrying out student council activities. Student council activities are employed as a means to develop and cultivate a sense of responsibility in a student's way of life and to underline the concept of active participation. The student councils in Thailand and those in Japan are not much different in terms of their principle, concept and forms. The main factors which determine different results in adopting a student council as a means to promote democracy in the two countries, however, lie on the well-defined educational goal, the firm educational policy, as well as the development of basic skills for teachers.

Quantitative analysis shows that activity in which students can perform by themselves or are free to perform the most is "the distribution of roles and responsibilities within the students" (59.7 percent), the most recognized student council mission is the mission to perform in compliance with the school regulations or any other government regulations as well as to preserve the culture and traditions of moral good. The result of democratic value survey indicated that the average of all aspects of democratic values fall within the stage of "Responding" ($\bar{x} = 2.48$, $SD = .35$). The value aspect of justice and wisdom has the highest average score which falls within the stage of "Recognizing" ($\bar{x} = 2.54$, $SD = .42$). The average scores of current student council members are higher than those of former student council members in all aspects of democratic values. In comparison with the current and former student council members, the students who never

take part in a student council have the lowest average score in all aspects of democratic values. The keys to strengthening the democratic process in school using student councils include determining of direction and framework to enable the continuity of student council activities, making student council activities as equally important as other extra-curricular activities, improving the quality of student council activities' advisors, allocating sufficient funds to support student council activities, providing accurate information about the democratic process, as well as raising awareness among administrators and teachers of the importance of student council activities as a means to drive the democratic participation in schools.

Keyword: Student Council, Democracy in the School

บทนำ

รากฐานสำคัญที่สุดของการเป็นสังคมประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ คือ การยกระดับให้ประชาชนมีคุณสมบัติเป็น “พลเมือง” และการเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยนั้นก็มีความแตกต่างจากการเป็นพลเมืองตามระบบอื่น เช่น ในระบบเผด็จการ ผู้นำจะสามารถกำหนดคุณสมบัติของคนในสังคมได้ว่าต้องการจะให้เป็นอย่างใด อย่างไร ในขณะที่การปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยสูงสุดนั้น ได้เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถกำหนดชีวิตตนเองได้ จึงทำให้สังคมเกิดความแตกต่างหลากหลาย ดังนั้น การอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยต้องมีความเคารพซึ่งกันและกัน และใช้กติกาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ จึงจะสามารถอยู่ร่วมกันและปกครองกันตามวิถีประชาธิปไตยได้ (วราภรณ์ สามโกเศศ, 2554) และเมื่อสามารถพัฒนาประชาชนให้มีคุณสมบัติของการเป็นพลเมืองที่ดีได้แล้ว ก็จะเปลี่ยนจากภาวะหรือปัญหา กลายเป็นผลของเมือง หรือ กำลังของเมือง ปัญหาทุกอย่างของสังคมก็จะแก้ไขได้ สังคมก็จะเกิดความเข้มแข็ง และประชาธิปไตยก็จะประสบความสำเร็จ

(ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555) ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ สำหรับประเทศไทยถือเป็นภารกิจสำคัญด้านหนึ่งที่ถูกกำหนดในร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับผ่านประชามติ 7 สิงหาคม 2559 ทั้งในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ ในมาตรา 78 ที่กำหนดให้รัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีส่วนร่วม ในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ การจัดทำบริการสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ รวมตลอดทั้งการตัดสินใจทางการเมือง และการอื่นใดบรรดาที่อาจมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชน และหมวด 16 การปฏิรูปประเทศ ในด้านการเมือง ตามมาตรา 258 ก กำหนดให้การดำเนินการปฏิรูปอย่างน้อยต้องทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง รวมตลอดทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ รู้จักยอมรับในความเห็นทางการเมือง โดยสุจริตที่แตกต่างกัน และให้ประชาชนใช้สิทธิเลือกตั้งและออกเสียงประชามติโดยอิสระ ปราศจากการครอบงำไม่ว่าด้วยทางใด (คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, 2559) ดังนั้น หลังมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ภารกิจ การสร้างพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยจะต้องทำให้บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

มีผู้กล่าวว่า ประชาธิปไตยไม่ได้อยู่ในยืนของคนเรา ดังนั้นเราจึงต้องสร้างมันขึ้นมา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระบอบประชาธิปไตยจะคงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อประชาชนส่วนใหญ่มีอุปนิสัยที่เป็นประชาธิปไตย คือ การเคารพสิทธิของผู้อื่น การใช้เสรีภาพภายในขอบเขต การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การรู้จักประนีประนอม และอาศัยสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา การเป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วม การรู้จักสิทธิพอๆ กับหน้าที่ที่พึงกระทำ เป็นต้น (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2553) ความดังกล่าวสรุปได้ว่า ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยไม่ใช่สิ่งที่สามารถจะเกิดขึ้นได้เอง หรือมีมาแต่ชาติกำเนิด หากแต่ต้องได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นนิสัยและควรจะได้รับพัฒนามาแต่ด้วยเยาว์ ซึ่งกลไกการศึกษาถือเป็นกลจักรสำคัญในการขับเคลื่อน สะท้อนได้จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่ได้พระราชทานแก่ครูใหญ่และนักเรียน ณ ศาลาดุสิดาลัย

พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2520 ความตอนหนึ่งว่า “...การศึกษาเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ ทัศนคติ ค่านิยม และคุณธรรมของบุคคล เพื่อให้เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพและประสิทธิภาพ เมื่อบ้านเมืองประกอบไปด้วยพลเมืองที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ การพัฒนาประเทศชาติก็ย่อมทำได้โดยสะดวกราบรื่นได้ผลที่แน่นอน รวดเร็ว...” พระราชดำรัสนี้แสดงถึงพระอัจฉริยภาพของพระองค์ที่ทรงตระหนักและทรงมีวิสัยทัศน์ด้านการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองมาเป็นเวลากว่าครึ่งศตวรรษได้เป็นอย่างดี

ในประเทศต้นแบบประชาธิปไตยหลายประเทศได้ผลักดันกระบวนการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (civic/citizenship education) เข้าสู่หลักสูตรการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับ (compulsory education) เพื่อให้เกิดการกล่อมเกล่าและฝึกประสบการณ์การเรียนรู้แก่เยาวชน สะท้อนให้เห็นว่าการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นประชาธิปไตยควรมีการปลูกฝังตั้งแต่เด็ก โดยโรงเรียนเป็นสถานที่จัดการเรียนรู้จึงมีหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมและจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย โรงเรียนจึงควรปลูกฝังด้วยการให้ผู้เรียนเรียนทฤษฎีควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริง พร้อมทั้งนำรูปแบบประชาธิปไตยมาใช้ในโรงเรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นประชาธิปไตย รู้จักปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามภาระหน้าที่และมีวิถีชีวิตตามหลักประชาธิปไตย สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข อันเป็นการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคตและเป็นพื้นฐานสำคัญในการนำไปใช้ในสังคมและชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2554)

สำหรับประเทศไทยได้มีการนำแนวคิดและแนวทางดังกล่าวนี้มาใช้ในระบอบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 โดยได้กำหนดให้มีวิชาความเป็นพลเมืองขึ้นเป็นครั้งแรก จากนั้นก็มีพลวัตเรื่อยมาตามยุคตามสมัย มีทั้งช่วงที่นำไปรวมกับวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต นำไปรวมอยู่ในสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กระทั่งแนวนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาลปัจจุบัน (พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา) ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้อย่างจริงจัง โดยมีประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน 2557 เรื่อง การเพิ่มวิชาหน้าที่พลเมืองเป็นรายวิชาเพิ่มเติมในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 พร้อมกำหนดแนวปฏิบัติที่

สอดคล้องกับนโยบายการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมือง มีความสำคัญ คือ ให้สถานศึกษาในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จัดรายวิชา “หน้าที่พลเมือง” เป็นรายวิชาเพิ่มเติม จำนวน 40 ชั่วโมงต่อปี และระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 80 ชั่วโมงตลอด 3 ปี (กระทรวงศึกษาธิการ, 2557) ซึ่งแนวทางที่มีความสำคัญในการนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้เด็กได้ลงมือทำ หรือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง (Engaging) ได้เรียนจากประสบการณ์จริง และเป็นหลักการสำคัญของการสอนหน้าที่พลเมืองและฝึกฝนกระบวนการประชาธิปไตยในโรงเรียนของไทย คือ กิจกรรมสภานักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2557)

สภานักเรียนเป็นกิจกรรมที่มีการใช้อย่างแพร่หลายในต่างประเทศ และมีความแตกต่างกันทั้งชื่อ รูปแบบ และการดำเนินการจัดกิจกรรม คำว่า “สภานักเรียน” นั้นในภาษาอังกฤษมีคำเรียกที่แตกต่างกันหลายชื่อแต่ล้วนมีความหมายนัยเดียวกัน ได้แก่ Student Council, Student Senate, Civic Association, Cabinet, General Organization, Welfare Committee, School City Council, Board of Commissioner, School Congress, School Government และ Student Government (McKown, H.C., 1956 อ้างถึงใน อรรถพร พานพันธ์, 2518) การดำเนินงานสภานักเรียนของไทยได้เริ่มต้นในโรงเรียนตั้งแต่ยุคที่เป็นกรมสามัญศึกษา และโรงเรียนที่สังกัดกรมฝึกหัดครู ในระยะเริ่มแรกการใช้กิจกรรมสภานักเรียนยังไม่แพร่หลายนัก แต่ในโรงเรียนบางแห่งสามารถดำเนินกิจกรรมได้ดีถึงขั้นที่มีการตราธรรมนูญของสภานักเรียนไว้ด้วย อาทิ โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา เป็นต้น ซึ่งความชัดเจนในการดำเนินกิจกรรมสภานักเรียนปรากฏชัดขึ้น ด้วยกระแสของการเรียกร้องจากพลังนักเรียนนักศึกษาในการขอมีสหิทธิ มีเสียง และมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองและการบริหารโรงเรียน หลังเหตุการณ์ทางการเมืองในเดือน ตุลาคม พ.ศ.2516 กระทรวงศึกษาธิการจึงได้เสนอแนวทางให้โรงเรียนทุกแห่งในสังกัดได้พิจารณาจัดตั้งสภานักเรียนขึ้น โดยมีสาระสำคัญคือ โรงเรียนมีหน้าที่ส่งเสริมการจัดกิจกรรมนี้ เพื่อให้ให้นักเรียนนักศึกษาได้มีความคิดริเริ่มในการดำเนินการ เป็นการฝึกและส่งเสริมการแสดงออกในทางที่ถูกที่ควรตามวัยระดับ และฐานะของนักเรียน รวมทั้ง ทำให้นักเรียนนักศึกษาได้ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และเพิ่มพูนประสบการณ์ให้กับตนเอง โดยมีครูอาจารย์เป็นที่ปรึกษาให้

คำแนะนำอย่างใกล้ชิด (อรวรรณ พนาพันธ์, 2518) จวบจนปัจจุบันนับเป็นเวลากว่าสี่ทศวรรษ แม้การดำเนินงานของสถานักเรียนมีการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ แต่ปรากฏจากผลการวิจัยที่ผ่านมา อาทิ ผลการสำรวจค่านิยมประชาธิปไตยและค่านิยมของเยาวชนของสถาบันพระปกเกล้า โดยความร่วมมือกับสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยทำการสัมภาษณ์สมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 15 – 24 ปี กระจายทุกจังหวัดทั่วประเทศเป็นจำนวนทั้งสิ้น 9,308 คน ที่พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ค่อนข้างน้อย เยาวชนไม่ถึง ร้อยละ 50 ที่ระบุว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่น่าพึงพอใจมากกว่าระบอบการปกครองอื่นๆ และว่า ร้อยละ 30 ไม่ให้ความสนใจเรื่องการเมือง (สถาบันพระปกเกล้า, 2550) สอดคล้องกับผลการสำรวจของศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ (2553 อ้างถึงใน รสสุคนธ์ มกรมณี, 2556) ว่า เยาวชนให้การรับรู้ค่อนข้างน้อยมากต่อการประพุดิตนเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ มีพฤติกรรมการใช้วิถีชีวิตแบบเสพสุขจากสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ไม่รับรู้เรื่องกิจการบ้านเมืองและวางเฉยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองการปกครองและสังคม ข้อมูลดังกล่าวอาจจะสะท้อนได้ว่า กระบวนการส่งเสริมประชาธิปไตยในระบบโรงเรียนยังไม่บังเกิดผลตามความมุ่งหมาย ซึ่งกิจกรรมสถานักเรียนเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญต่อกระบวนการดังกล่าว ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาทำความเข้าใจในเชิงลึกถึงประสบการณ์การใช้กลไกสถานักเรียนในประเทศต้นแบบประชาธิปไตย เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาใช้เป็นตัวแบบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยสำหรับเยาวชน ภายใต้บริบทของประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียนผ่านกระบวนการสถานักเรียน (Student Council)
- 2) เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียนด้วยกระบวนการสถานักเรียนที่เหมาะสมกับบริบทประเทศไทย

ขอบเขตการศึกษา

ประเทศที่เป็นกรณีศึกษาในการวิจัยนี้ คือ ประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากมีรูปแบบการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภา มีองค์พระจักรพรรดิหรือกษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำในการบริหารประเทศ เช่นเดียวกับประเทศไทย และยังได้รับการจัดอันดับด้านความเป็นประชาธิปไตย (Democracy Ranking) เป็นอันดับ 20 ของโลกใน ปี 2013 (Campbell และคณะ, 2013) ซึ่งเป็นประเทศประชาธิปไตยในฝั่งเอเชียเพียงไม่กี่ประเทศที่ได้รับการประเมินอยู่ในอันดับต้นๆ ของโลก บริบทจึงมีความเหมาะสม สำหรับการคัดเลือกสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษานั้น กำหนดเกณฑ์สำคัญ คือ เป็นโรงเรียนที่มีการดำเนินกิจกรรมสถานักเรียนอย่างต่อเนื่อง ไม่น้อยกว่า 20 ปี ทั้งในสังกัดของรัฐบาลและเอกชน โดยมุ่งเน้นศึกษาแนวคิดและความเป็นมาของการจัดตั้งสถานักเรียน โครงสร้างของสถานักเรียน ศึกษาผลการดำเนินงานที่ผ่านมา โดยเฉพาะกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตย ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ เพื่อเป็นแนวทางในการนำมาใช้ในบริบทของไทยต่อไป

ในส่วนของโรงเรียนกรณีศึกษาของไทย ผู้วิจัยคัดเลือกโรงเรียนแบบเฉพาะเจาะจงโดยศึกษาการดำเนินการกิจกรรมสถานักเรียนในโรงเรียนที่มีการปฏิบัติดีพิจารณาจากการได้รับรางวัลสถานักเรียนต้นแบบระดับประเทศ จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ในช่วงห้าปีย้อนหลัง คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555-2559 ภูมิภาคละ 1 โรงเรียน รวม 4 ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง (นับรวมภาคตะวันออกเฉียงและตะวันตก) และภาคใต้

นิยามศัพท์เฉพาะ

สถานักเรียน หมายถึง กิจกรรมการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยมประชาธิปไตยให้กับนักเรียนในโรงเรียน ตามหลักการและแนวทางในการดำเนินงานสถานักเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กรณีประเทศไทย) และตามแนวทางการจัดการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น

โรงเรียนต้นแบบสภานักเรียน หมายถึง โรงเรียนที่ดำเนินการจัดกิจกรรม สภานักเรียน ประจำปีการศึกษา 2559 โดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายร่วมกันดำเนินการ ให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมตามวิถีประชาธิปไตย อันได้แก่ คารวธรรม สามัคคีธรรม ปัญญา ธรรม อย่างเหมาะสมกับวัย และระดับการศึกษา รวมทั้ง จัดกิจกรรมปลูกจิตสำนึกใน ระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษา และส่งเสริมสิทธิ หน้าที่เสรีภาพ การเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มีความภูมิใจในความเป็นไทย และดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติ เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการ พัฒนาการศึกษานจนประสบความสำเร็จ เป็นต้นแบบแก่โรงเรียนอื่นได้

ค่านิยมประชาธิปไตย หมายถึง ลักษณะของความรู้สึกรู้จักคิด อุดมการณ์ แรงจูงใจ ความชอบ ความปรารถนา ซึ่งอยู่ภายในจิตใจของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในด้านการมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย สะท้อนจากทิศทางของความคิดเห็น ความ สนใจ หรือการเลือกประพฤติปฏิบัติตามสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน แบ่งระดับ ค่านิยมออกเป็น 4 ชั้น โดยปรับปรุงจากแนวคิดการวัดระดับค่านิยมของ Kratwohl และ คณะ (1964 อ้างถึงใน เพ็ญภา พุ่มหมี, 2550) ได้แก่

- 1) ชั้นรับรู้ หมายถึง นักเรียนมีความสนใจและรับรู้ในค่านิยม ประชาธิปไตยนั้น แต่ยังไม่ได้แสดงออกถึงความพอใจและมุ่งมั่นที่จะตอบสนองหรือ แสดงพฤติกรรมตามค่านิยมประชาธิปไตยนั้น โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ เช่น มีความสนใจ ตระหนัก เต็มใจหรือเลือกที่จะรับ เป็นต้น ในขั้นนี้ให้คะแนนเท่ากับ 1 คะแนน
- 2) ชั้นตอบสนอง หมายถึง นักเรียนมีแนวโน้มที่จะตอบสนองทางบวก ในลักษณะยินยอมหรือเห็นพ้องตามค่านิยมประชาธิปไตยนั้น โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ เช่น ยินยอม เต็มใจ พอใจในการตอบสนอง เป็นต้น ในขั้นนี้ให้คะแนนเท่ากับ 2 คะแนน
- 3) ชั้นเห็นคุณค่า หมายถึง นักเรียนเห็นคุณค่าและมีความนิยมชมชอบ ในค่านิยมประชาธิปไตยนั้น โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ เช่น ยอมรับ มีความชอบในค่านิยม ยึดมั่นผูกพัน เป็นต้น ในขั้นนี้ให้คะแนนเท่ากับ 3 คะแนน
- 4) ชั้นปรับตัว หมายถึง นักเรียนสามารถจัดระบบค่านิยมและแสดงออก ซึ่งความมุ่งมั่นและพฤติกรรมที่จะปฏิบัติตามค่านิยมนั้น โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ เช่น

จัดระบบของค่านิยม แสดงลักษณะหรือปฏิบัติตามค่านิยม เป็นต้น ในขั้นนี้ให้คะแนนเท่ากับ 4 คะแนน

วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หมายถึง การดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในฐานะพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยยึดหลักการปฏิบัติ 3 ประการ ประกอบด้วย

1) ด้านการยอมรับ หมายถึง การแสดงออกซึ่งการเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกันในเรื่องต่างๆ ทั้งทางกาย วาจา ใจ (ความคิด) โดยมีลักษณะพฤติกรรมดังนี้

- 1.1) เคารพและยอมรับเสียงส่วนใหญ่ โดยรับฟังเสียงส่วนน้อย
- 1.2) มีความเสมอภาค
- 1.3) เคารพและยอมรับความหลากหลาย
- 1.4) เคารพสิทธิ ปฏิบัติตนตามสิทธิ และใช้สิทธิของตนอย่าง

เต็มที่

2) ด้านสามัคคีธรรม หมายถึง การร่วมมือทำงานประสานประโยชน์ โดยคำนึงถึงความรับผิดชอบของตนเองและประโยชน์แก่ส่วนรวม รวมตลอดถึง การเอื้อเฟื้อ จุนเจือ เกื้อหนุนซึ่งกัน และกันในการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยมีลักษณะพฤติกรรม ดังนี้

- 2.1) เสียสละและยึดมั่นในผลประโยชน์ส่วนร่วม
- 2.2) มีสำนึกรับผิดชอบและสามารถตรวจสอบได้

3) ด้านปัญญาธรรม หมายถึง การยึดมั่นในการใช้สติปัญญาในการทำงานและแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยเหตุด้วยผล ด้วยสันติวิธี และไม่ยึดความเห็นตนเป็นใหญ่ แต่อาศัยการรับฟังความเห็นของผู้อื่นประกอบการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบด้าน โดยมีลักษณะพฤติกรรม ดังนี้

- 3.1) มีเหตุผล
- 3.2) มีสันติธรรม

วิธีการศึกษาวิจัย

งานวิจัยนี้ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้การศึกษาจากเอกสารและการวิจัยภาคสนาม (Field Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในการศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องทั้งไทยและต่างประเทศ และการสังเกต ร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณในส่วนของ การสำรวจค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียน และเนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาในเชิงลึกโดยใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก การเลือกโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาและการสำรวจนักเรียนเป็นเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้วิจัยจึงมีได้ มุ่งเน้นการสรุปอ้างอิง (Generalization) ไปยังประชากร นอกจากนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยออกแบบให้มีการเก็บข้อมูลหลายวิธี ทั้ง การสัมภาษณ์ การสังเกต และการศึกษาจากเอกสาร รวมทั้ง การศึกษาข้อมูลจากหลากหลายแหล่งทั้งผู้แทนส่วนกลาง ผู้แทนของโรงเรียนทั้งส่วนของครูและนักเรียน เพื่อเป็นการเพิ่มความน่าเชื่อถือได้ (Trustworthiness) ตามแนวทางเทคนิคสามเส้า (Triangulation) โดยแบ่งการศึกษาเป็นสองส่วน ส่วนแรก คือ การศึกษาในบริบทประเทศไทย ประกอบด้วย การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานักเรียน การวิจัยภาคสนามโดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการประเมินโรงเรียนที่ขอเข้ารับการพิจารณารางวัลสถานักเรียนระดับประเทศ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของสถานักเรียน การสัมภาษณ์ครูผู้ดูแลกิจกรรมสถานักเรียนและตัวแทนนักเรียนทั้งที่เป็นและไม่เคยเป็นสถานักเรียน รวมทั้ง การสำรวจระดับค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษา และส่วนที่สอง คือ การศึกษาในบริบทของประเทศญี่ปุ่น ประกอบด้วย การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานักเรียนของญี่ปุ่น และ การวิจัยภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจากกระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ กีฬา และเทคโนโลยี และผู้บริหารโรงเรียน 2 แห่ง คือ โรงเรียนมัธยม Inagakuen (สังกัดรัฐบาล) และ โรงเรียนมัธยม Waseda (สังกัดเอกชน)

เครื่องมือหลักที่ใช้ มี 2 ส่วน ส่วนแรก คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามหลักที่ต้องการไว้ และตั้งคำถามเพิ่มเติมเมื่อผู้ให้สัมภาษณ์ตอบประเด็นคำถามหลักครบถ้วนแล้ว แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ฉบับ จำแนกตามกลุ่มของผู้ให้ข้อมูล คือ (1) แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ให้ข้อมูลจากผู้แทน

กระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม กีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ผู้แทนครูและนักเรียนของโรงเรียน Waseda Junior and Senior High School และ โรงเรียน Inagakuen Public High School ประเทศญี่ปุ่น (2) แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้เชี่ยวชาญในเรื่องสถานักเรียน และ (3) แบบสัมภาษณ์สำหรับครูและนักเรียนในโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา แต่สำหรับกรณีการขอสัมภาษณ์ผู้แทนจากกระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ กีฬา และเทคโนโลยี และโรงเรียนทั้งสองแห่งในประเทศญี่ปุ่น ผู้วิจัยได้ส่งคำถามให้แก่หน่วยงานทั้งหมดล่วงหน้า

ส่วนที่สอง คือ แบบสำรวจผลการดำเนินงานกิจกรรมสถานักเรียน ผู้วิจัยได้สร้างแบบสำรวจผลการดำเนินงานสถานักเรียนและค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียนขึ้น แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป เป็นแบบสำรวจชนิดเลือกตอบ จำนวน 5 ข้อ

ส่วนที่ 2 รูปแบบการดำเนินการของสถานักเรียน เป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบจาก ตัวเลือก 5 ข้อ เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินงานกิจกรรมสถานักเรียนตามการรับรู้/สภาพการปฏิบัติจริง จำนวน 8 ข้อ โดยผลการทดสอบคุณภาพเครื่องมือด้านความเที่ยงตามสูตรการทดสอบสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช (Cronbach's Alpha Coefficient: α) มีค่าเท่ากับ .936

ส่วนที่ 3 การรับรู้หน้าที่ของสถานักเรียน เป็นแบบสอบถามชนิดมาตรประมาณค่า 5 ระดับ เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของสถานักเรียนตามการรับรู้/สภาพการปฏิบัติจริง โดยประเด็นคำถามอิงตามหน้าที่ของสถานักเรียนตามคู่มือการจัดกิจกรรมสถานักเรียนของ สพฐ. จำนวน 10 ข้อ โดยผลการทดสอบคุณภาพเครื่องมือด้านความเที่ยง มีค่า α เท่ากับ .919 และ

ส่วนที่ 4 ค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียน เป็นแบบสอบถามชนิดมาตรประมาณค่า 4 ระดับ เพื่อศึกษาระดับค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียน โดยประเด็นคำถามอิงกรอบตามผลการสังเคราะห์ค่านิยมประชาธิปไตยจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องร่วมกับกรอบค่านิยมประชาธิปไตยตามคู่มือการจัดกิจกรรมสถานักเรียนของ สพฐ. จำนวน 30 ข้อ โดยมีการตั้งเป็นคำถามเชิงบวก จำนวน 14 ข้อ คำถามเชิงลบ จำนวน 16 ข้อ ซึ่งในส่วนคำถามเชิงลบจะถูกนำมาแปลงค่ากลับก่อนที่จะมีการวิเคราะห์ โดยผลการทดสอบคุณภาพเครื่องมือด้านความเที่ยง มีค่า α เท่ากับ .985

เมื่อพิจารณาคำถามจำแนกตามค่านิยมประชาธิปไตยรายด้าน ผลการทดสอบคุณภาพ เครื่องมือด้านความเที่ยง เป็นดังนี้

- (1) ด้านคารวะธรรม จำนวน 14 ข้อคำถาม มีค่า α เท่ากับ .883
- (2) ด้านสามัคคีธรรม จำนวน 9 ข้อคำถาม มีค่า α เท่ากับ .947
- (3) ด้านปัญญาธรรม จำนวน 7 ข้อคำถาม มีค่า α เท่ากับ .931

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 1) ข้อมูลเอกสารใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความเชิงพรรณนาข้อมูล เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการวิจัยภาคสนาม 2) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยถอดเทปบันทึกการสัมภาษณ์จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ตามที่กล่าวไว้ในตอนต้น ได้แก่ การสัมภาษณ์ผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการฯ และผู้แทนโรงเรียนสองแห่ง, การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านกิจกรรมสถานักเรียน และการสัมภาษณ์ผู้แทนครูและนักเรียนจากโรงเรียนกรณีศึกษา ทั้ง 4 แห่ง จากนั้นนำข้อมูลจากการถอดเทปมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการของ Glaser และ Strauss (1967 อ้างถึงใน ขจรศักดิ์ บัวระพันธ์, 2554) ที่เรียกว่า “Constant Comparative Method” ซึ่งเป็นวิธีวิเคราะห์ข้อมูลที่กระทำพร้อมๆ กับขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล สรุปเป็น 3 กระบวนการย่อย คือ 1) เปรียบเทียบข้อมูลที่ได้ โดยใช้หลักความเหมือนหรือความคล้าย แล้วจัดเป็นหมวดหมู่ต่างๆ 2) เมื่อได้รับข้อมูลใหม่ ข้อมูลดังกล่าวจะถูกเปรียบเทียบกับข้อมูลที่มีอยู่ในหมวดหมู่เดิม แล้วจัดลงในหมวดหมู่ต่างๆ หากมีข้อมูลส่วนที่ไม่สามารถจัดเข้ากับหมวดหมู่ใดได้ ก็สร้างหมวดหมู่ขึ้นใหม่เพื่อรองรับข้อมูลนั้นๆ และ 3) พิจารณารูปแบบความสัมพันธ์ของข้อมูลในหมวดหมู่ต่างๆ เพื่อสร้างเป็นคำอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา สำหรับวิธีการสร้างข้อสรุป ใช้วิธีการแบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยเป็นการนำข้อมูลเชิงรูปธรรมย่อยตั้งแต่ 2 ชุดขึ้นไป มาพิจารณาและวิเคราะห์ลักษณะร่วมกันของข้อมูล เพื่อสร้างข้อสรุปเป็นเชิงนามธรรมซึ่งครอบคลุมข้อเท็จจริงส่วนย่อยมากขึ้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2542 และ รัตนะ บัวสนธ์, 2556)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณในส่วนของแบบสำรวจการดำเนินการกิจกรรมสถานักเรียน ใช้การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยใช้โปรแกรมคำนวณทางสถิติเป็นเครื่องมือคำนวณค่าสถิติต่างๆ สำหรับการ

แปลผลข้อมูลแบบสอบถามส่วนที่ 2 เรื่อง รูปแบบการดำเนินการของสถานักเรียนในโรงเรียน ใช้ค่าความถี่ซึ่งแปลงเป็นร้อยละ แบบสอบถามส่วนที่ 3 เรื่อง การรับรู้หน้าที่ของสถานักเรียน ใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) กำหนดช่วงค่าเฉลี่ยคะแนนการรับรู้หน้าที่ของสถานักเรียน ดังนี้

1.00-1.80 หมายถึง สถานักเรียนมีการดำเนินการตามหน้าที่นั้นในระดับ “น้อยที่สุด”

1.81-2.60 หมายถึง สถานักเรียนมีการดำเนินการตามหน้าที่นั้นในระดับ “น้อย”

2.61-3.40 หมายถึง สถานักเรียนมีการดำเนินการตามหน้าที่นั้นในระดับ “ปานกลาง”

3.41-4.20 หมายถึง สถานักเรียนมีการดำเนินการตามหน้าที่นั้นในระดับ “มาก”

4.21-5.00 หมายถึง สถานักเรียนมีการดำเนินการตามหน้าที่นั้นในระดับ “มากที่สุด”

สำหรับในส่วนค่านิยมประชาธิปไตยของเยาวชน ในแบบสอบถามส่วนที่ 4 นั้น ก่อนการรวมคะแนนจะทำการแปลงคะแนนข้อคำถามทางลบเป็นคะแนนใหม่ในลักษณะตรงข้ามกับคะแนนเดิม และเนื่องจากจำนวนข้อรายการในแต่ละมิติไม่เท่ากัน จึงได้รวมคะแนนของข้อรายการในแต่ละมิติแล้วนำจำนวนข้อของแต่ละด้านเป็นตัวหารเพื่อพิจารณาระดับค่านิยมประชาธิปไตย โดยกำหนดช่วงค่าเฉลี่ยคะแนนค่านิยมประชาธิปไตยของเยาวชน ดังนี้

1.00-1.75 หมายถึง นักเรียนมีระดับค่านิยมประชาธิปไตยเรื่องนั้นในขั้น “รับรู้” (นักเรียนมีความสนใจและรับรู้ในค่านิยมนั้น แต่ยังไม่ได้แสดงออกถึงความพอใจและมุ่งมั่นที่จะตอบสนองหรือแสดงพฤติกรรมตามค่านิยมนั้น)

1.76-2.50 หมายถึง นักเรียนมีระดับค่านิยมประชาธิปไตยเรื่องนั้นในขั้น “ตอบสนอง” (นักเรียนมีแนวโน้มที่จะตอบสนองทางบวกในลักษณะยินยอมหรือเห็นพ้องตามค่านิยมนั้น)

2.51-3.25 หมายถึง นักเรียนมีระดับค่านิยมประชาธิปไตยเรื่องนั้นในขั้น “เห็นคุณค่า” (นักเรียนเห็นคุณค่าและมีความนิยมชมชอบในค่านิยมนั้น)

3.26-4.00 หมายถึง นักเรียนมีระดับค่านิยมประชาธิปไตยเรื่องนั้นในขั้น “ปรับตัว” (นักเรียนสามารถจัดระบบค่านิยมและแสดงออกซึ่งความมุ่งมั่นและพฤติกรรมที่จะปฏิบัติตามค่านิยมนั้น)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์แนวคิดในการจัดการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลและตีความข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น ควบคู่กับการวิเคราะห์ข้อมูลการให้สัมภาษณ์ผู้แทนจากกระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ กีฬา และเทคโนโลยี พบว่า โครงสร้างและระบบการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น มีความคล้ายคลึงกับประเทศไทย คือ มีการจัดการศึกษาก่อนวัยเรียน การศึกษาระดับอนุบาลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งรวมไปถึง วิทยาลัยการอาชีพต่างๆ ซึ่งเปิดให้เด็กได้เลือกเรียนตามความสนใจ การศึกษาภาคบังคับได้จัดให้เรียนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามกฎหมายการศึกษาแห่งชาติของญี่ปุ่น โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน รวมทั้งไม่เก็บค่าหนังสือเรียนด้วย หลังจากนั้นจะเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกเรียนตามอิสระ แต่ส่วนใหญ่แล้ว นักเรียนจะเลือกเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายราวร้อยละ 98

สิ่งที่คล้ายคลึงกันอีกประการหนึ่ง คือ ส่วนกลางเป็นผู้กำหนดกรอบหลักสูตร โดยที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติของญี่ปุ่น กำหนดให้อำนาจการวางกรอบหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา เป็นภารกิจของรัฐบาลกลาง แต่ประเด็นที่ต่างไป คือ การใช้หลักสูตรมีความต่อเนื่องมากกว่าไม่เปลี่ยนแปลงปี หลักสูตรกลางของประเทศจะมีการทบทวนและปรับปรุงทุกๆ สิบปี แต่ทั้งนี้ การจะทบทวนหรือไม่จะพิจารณาจากสภาพการณ์และนโยบายของรัฐบาล ซึ่งอาจจะไม่ได้กระทำเมื่อครบสิบปีพอดีเสมอไป การวางแผนการศึกษาในระยะแรก ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ราวปี ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) ญี่ปุ่นเพิ่งจะมีการริเริ่มการกำหนดมาตรฐานของหลักสูตรการศึกษาของประเทศ โดยในช่วงสามสิบปีแรก ยังให้ความสำคัญต่อเนื้อหาความรู้ที่จะให้เยาวชนต้องรู้อยู่มาก โดยเฉพาะความรู้แบบโลกสมัยใหญ่ แต่หลังจากปี ค.ศ. 1977 ผู้วางระบอบ

การศึกษาให้ความสำคัญมากขึ้นในการพัฒนาเยาวชนให้มีความสมดุลระหว่างสิ่งที่เป็นความรู้ในตำรากับสาระความรู้ที่ชีวิตจริงนอกตำรา ถัดมาอีกสิบปีที่มีการทบทวนหลักสูตร ได้เพิ่มพูนความสำคัญเรื่องการพัฒนาทักษะการคิดให้แก่เยาวชน หลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ เริ่มใช้ราวปี ค.ศ. 2010-2011 ซึ่งการทบทวนหลักสูตรในครั้งนี้ ได้มีการปรับปรุงกฎหมายพื้นฐานการศึกษา และความคิดแบบดั้งเดิม มีการออกแบบหลักสูตรที่ต้องการชูประเด็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างโดดเด่น โดยมุ่งให้เด็กมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดตัดสินใจ และการแสดงออกซึ่งการใช้ประโยชน์จากความรู้และทักษะที่มีในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตได้ รวมทั้งพยายามสอดแทรกเรื่องจริยศึกษาเข้าไปเป็นฐานของการอบรมบ่มเพาะเยาวชน ภายใต้นโยบาย “การใช้ชีวิตอย่างชาญฉลาด” (Zest for Living) ซึ่งก็หมายถึง การแสวงหาความสมดุลระหว่างความรู้, ศีลธรรมจรรยา และสมรรถภาพร่างกายไปควบคู่กัน

ประเด็นต่อมาซึ่งถือเป็นผลพวงต่อจากการปฏิรูปหลักสูตรดังกล่าว และยังเป็นส่วนที่เชื่อมโยงถึงแนวคิดสถานักเรียนด้วย นั่นคือ การใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตร (Special Activity) เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการอบรมบ่มเพาะเยาวชนไปสู่เป้าประสงค์ “การใช้ชีวิตอย่างชาญฉลาด” กล่าวคือ หลักสูตรการศึกษาภาคบังคับ (ป.1-ม.3) กำหนดให้มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร 1 คาบ ต่อ สัปดาห์ ภายใต้งิจกรรมนอกหลักสูตรนี้ ประกอบด้วย กิจกรรมย่อย 4 รูปแบบ ได้แก่ กิจกรรมในห้องเรียน กิจกรรมสถานักเรียน กิจกรรมชมรม (เป็นกิจกรรมบังคับให้มีในโรงเรียนระดับประถมศึกษา) และกิจกรรมงานโรงเรียน แต่ในทางปฏิบัติแล้ว กิจกรรมหนึ่งคาบดังกล่าว จะหมายถึง กิจกรรมในห้องเรียน เพียงอย่างเดียว ส่วนรูปแบบอื่น โรงเรียนเป็นผู้กำหนดความเหมาะสมของระยะเวลา ไม่มีข้อกำหนดและรูปแบบจากส่วนกลางจากการสัมภาษณ์ผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการฯ ทำให้ทราบถึงแนวคิดเบื้องหลังการออกแบบกิจกรรมแต่ละกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมในห้องเรียนหรือโฮมรูม (Class Homeroom Activities) จะมีการแบ่งนักเรียนในระดับชั้นเท่า ๆ กัน ห้องละประมาณ 40 คน โดยมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้นักเรียนได้พูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับปัญหาในชั้นเรียนในเรื่องต่างๆ และจะแก้ไขปัญหาได้อย่างไร (กิจกรรมของเด็กอายุเท่ากัน และอยู่ชั้นปีเดียวกัน)

จุดมุ่งหมาย คือ การให้เด็กได้เรียนรู้ว่า เมื่อเติบโตไปทำงานก็ต้องมีการประชุม มีการปรึกษาหารือกับเพื่อนร่วมงาน การทำงานเป็นทีมเช่นนี้เหมือนกัน

กิจกรรมนักเรียน (Pupil Activities) นักเรียนทุกคนจะได้มีส่วนร่วม และเป็นกิจกรรมที่ควบคุมโดยสภานักเรียน (Student council) มีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาของนักเรียนโดยรวม (เป็นที่รวมผู้คนหลากหลายชั้นปี) มุ่งหวังให้นักเรียนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคมระดับใหญ่ขึ้น เหมือนการปกครองท้องถิ่น ว่าจะเราอยู่ร่วมกันอย่างไร

กิจกรรมชมรม (Club Activity) จัดนักเรียนตามความสนใจมารวมกลุ่มกัน ที่ต้องบังคับกิจกรรมนี้ ก็เพราะต้องการให้นักเรียนได้รู้ว่า ในโรงเรียนมีคนที่มีสนใจเรื่องเหมือนกันกับนอนอยู่ เมื่อเติบโตไป ก็เหมือนกับการที่เราจะไปเป็นสมาชิกในสมาคมต่างๆ และใช้กิจกรรมนี้เพื่อการผ่อนคลาย

กิจกรรมงานโรงเรียน (School Event) เป็นงานที่นักเรียนทั้งโรงเรียนร่วมกันจัดหรือจัดเป็นชั้นปีแล้วแต่กรณี งานสำคัญ เช่น พิธีต้อนรับนักเรียนใหม่ พิธีปัจฉิมนิเทศ กิจกรรมเดินทางไกล หรือกิจกรรมทัศนศึกษา กิจกรรมเหล่านี้ก็จะมีพ่อ แม่ ผู้ปกครอง เพื่อนต่างโรงเรียน รวมไปถึงชุมชนเข้ามาเยี่ยมชมงาน กิจกรรมนี้จึงเป็นการจำลองสังคมในระดับที่ใกล้เคียงความเป็นจริงกับนักเรียนมากที่สุด เสมือนกับที่ชุมชนมีการจัดงานประเพณีพิธีการอะไรต่างๆ ทำให้เด็กได้เรียนรู้ว่าสังคมภายนอกมีอะไรอยู่

กล่าวคือ การใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกลไกสำคัญที่สุดในการทำให้การจัดการศึกษาของญี่ปุ่นบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด การออกแบบกิจกรรมต่างๆ มุ่งให้เด็กได้ฝึกการมีมนุษยสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในชุมชน ในสังคม มีการแบ่งกลุ่มทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ช่วยค้นหาในสิ่งที่ตนเองชอบและสนใจ อีกทั้งยังเป็นการจำลองสังคมที่เด็กจะต้องไปอยู่จริงในอนาคต ทำให้เด็กเกิดการอบรมบ่มเพาะและขัดเกลาทางสังคมผ่านการปฏิบัติจริงอย่างเป็นลำดับและเหมาะสมตามวัย

ปัจจัยอีกส่วนหนึ่งที่เป็นประเด็นสำคัญ คือ การกำหนดบทบาท “ครู” ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการพัฒนานักเรียน มีการออกแบบกระบวนการพัฒนาผู้ประกอบวิชาชีพครูไว้อย่างเป็นระบบตั้งแต่หลักสูตรการศึกษาครูไปจนถึงระบบการพัฒนาครู

ประจำการ ซึ่งถูกจัดให้ได้รับการอบรมพิเศษเฉพาะทาง เพื่อที่จะพัฒนาครูผู้สอนให้มีคุณภาพ นอกจากนี้ ได้กำหนดภารกิจหลักของครู นอกจากการสอนในรายวิชาที่ตนเองรับผิดชอบแล้ว ยังต้องสนับสนุนให้เด็กได้เติบโตและมีพัฒนาการตามที่เด็กแต่ละคนถนัด โดยการบูรณาการผ่านการทำกิจกรรมเสริมหลักสูตร (Special Activity) ต่างๆ

2. ผลการวิเคราะห์แนวคิดและการดำเนินงานกิจกรรมสถานักเรียนของประเทศญี่ปุ่น

จากการวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ของทั้งผู้แทนจากกระทรวงศึกษาธิการฯ คณะผู้บริหารและครูของโรงเรียนมัธยม Inagakuen และโรงเรียนมัธยม Waseda พบว่า ข้อมูลจากระดับปฏิบัติ คือ โรงเรียนทั้งสองแห่ง กับ ข้อมูลจากส่วนกลาง คือ กระทรวงศึกษาธิการฯ มีความสอดคล้องกันหลายประการ ดังนี้

จุดเริ่มต้นของกิจกรรมสถานักเรียน: ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ทั้งสองแหล่งข้อมูลไม่ทราบถึงความเป็นมาหรือจุดเริ่มต้นที่แน่ชัดว่า รูปแบบกิจกรรมสถานักเรียน มีความเป็นมาอย่างไร ไม่สามารถระบุได้ว่า ผู้ใดเป็นผู้คิดริเริ่ม เพราะเมื่อสอบถามโรงเรียนทั้งสองแห่งก็ได้รับคำตอบว่า กิจกรรมนี้มีอยู่คู่กับโรงเรียนมาตั้งแต่ออกตั้งโรงเรียน ในส่วนผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการฯ ได้ให้ข้อมูลในลักษณะเดียวกัน โดยระบุได้เพียงว่า “องค์กรสถานักเรียนมีมาตั้งแต่ปี 1948 (พ.ศ. 2491) แต่นโยบายเรื่องสถานักเรียนมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง มีการกำหนดบทบาทใดๆ เพิ่มขึ้นมาตามแต่ละยุคสมัย ส่วนที่ทราบว่าสถานักเรียนญี่ปุ่นนำแนวคิดมาจากที่ใดอย่างไรนั้น ไม่ทราบแน่ชัด แต่รูปแบบการจัดกิจกรรมตามที่กล่าวมาสีแบบนี้ คิดว่าเป็นเอกลักษณ์ของการจัดการศึกษาของญี่ปุ่น... เรื่อง สถานักเรียน เป็นเรื่องที่กำหนดไว้ในหลักสูตรว่า ทุกโรงเรียนต้องมีการจัดกิจกรรมนี้ หากแต่การเรียกชื่อของกิจกรรมนี้ อาจมีความแตกต่างกันออกไปบ้าง บางโรงเรียนอาจเรียกว่า สภากิจกรรมพิเศษ นโยบายการจัดกิจกรรมสถานักเรียนมีสภาพบังคับเทียบเท่ากับคำสั่งรัฐมนตรี มีสภาพผูกพันตามกฎหมายเหนือกว่าคำสั่งปกครอง” ซึ่งเมื่อพิจารณาข้อมูลเอกสารต่างๆ ก็ไม่ปรากฏถึงแนวคิดเบื้องหลังของการนำกิจกรรมสถานักเรียนเข้ามาใช้ในระบบการศึกษาของญี่ปุ่น เช่นเดียวกับข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์

ที่มาและโครงสร้างของสถานักเรียน: สถานักเรียนของประเทศญี่ปุ่น เขียนในภาษาญี่ปุ่นว่า “せいとかい” อ่านว่า เซโตไค (Seitokai) ถือเป็นองค์กรสูงสุดในระดับนักเรียน ข้อมูลที่ได้รับจากส่วนกลาง ระบุว่า “โรงเรียนในญี่ปุ่นจะมีระบบการได้มาซึ่งสถานักเรียน 2 รูปแบบ คือ แบบนักเรียนเลือกตั้งเอง และ แบบที่โรงเรียนเป็นผู้กำหนดว่าใครจะเป็นสถานักเรียน...รูปแบบการได้มาของสถานักเรียนนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้มีการกำหนดชี้ชัดลงไปว่า จะต้องใช้กระบวนการอะไร จึงไม่จำเป็นจะต้องใช้การเลือกตั้งเพียงเท่านั้น แต่โดยทั่วไปก็ใช้การเลือกตั้ง ในกรณีโรงเรียนขนาดเล็ก หรือ อาจมีจำนวนนักเรียนไม่มาก หรือ โรงเรียนระดับประถมศึกษา อาจใช้วิธีการให้อาจารย์เป็นผู้เลือกตัวบุคคล หรือ ให้นักเรียนรุ่นพี่กำหนดตัวบุคคล คุยกันเอง มาทำหน้าที่สถานักเรียน...นักเรียนทุกคนถือเป็นสมาชิกของสถานักเรียนของแต่ละโรงเรียนที่ตนเองศึกษาอยู่ แต่ในทางปฏิบัติการที่จะให้นักเรียนทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมหรือทำงานพร้อมๆ กันในสถานักเรียนเป็นเรื่องยาก เนื่องจากนักเรียนมีจำนวนมาก จึงต้องมีการคัดเลือกผู้แทนเข้ามาดำเนินการ โดยบทบาทหลัก คือ การวางแผนการทำกิจกรรมในโรงเรียนว่าในปีนั้นๆ จะมีการจัดกิจกรรมใดขึ้นบ้าง รวมทั้งพิจารณาว่ากิจกรรมใดบ้างที่สถานักเรียนจะเข้าไปมีส่วนร่วม โดยมีการพูดคุยหารือ และออกเสียงลงมติกัน” ซึ่งข้อมูลนี้สอดคล้องกับที่มาของสถานักเรียนตามข้อมูลที่ได้รับจากโรงเรียนกรณีศึกษาทั้งสองแห่ง โดยที่โรงเรียนมัธยม Inagakuen ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ ใช้ระบบบ้าน (House) เป็นพื้นที่ในการสร้างชุมชนให้เด็กจากหลากหลายระดับชั้นให้มาอยู่ร่วมกัน เมื่อถึงช่วงการกำหนดให้มีการคัดเลือกคณะกรรมการนักเรียนประจำบ้าน จะมีการให้หาเสียงเลือกคณะกรรมการนักเรียนประจำบ้าน และจะมีการเลือกหัวหน้านักเรียนประจำบ้านแต่ละหลัง ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 7 บ้าน จากนั้นผู้ที่เป็นหัวหน้าของแต่ละบ้านจะมาพูดคุยกัน แล้วเลือกกันว่าจะให้ใครทำหน้าที่ประธาน ไม่ได้มีการจัดเลือกตั้งโดยนักเรียน บทบาทของสถานักเรียนใหญ่ จะมีหน้าที่คอยควบคุมงบประมาณของกิจกรรมชมรมต่างๆ ซึ่งไม่ได้ขึ้นกับระบบบ้าน รวมทั้ง วางแผนในเรื่องการจัดกิจกรรมใหญ่ๆ ของโรงเรียน เช่น งานกีฬา งานต้อนรับนักเรียนใหม่ชั้น ม.4 งานปัจฉิมนิเทศของนักเรียนชั้น ม.6 วางแผนงานกิจกรรมโรงเรียน การตกแต่งบ้านประจำเดือน หรือ กิจกรรมพิเศษตามเทศกาลต่างๆ ส่วนการออกกฎเกณฑ์อะไรต่างๆ จะไม่อยู่ในบทบาทของสถานักเรียน นักเรียนจะต้องทำตาม

ระเบียบของโรงเรียน การวางแผนกิจกรรมใดๆ เมื่อจัดทำแล้วก็ต้องนำไปเสนอต่ออาจารย์เพื่อพิจารณา

ในส่วนโรงเรียนมัธยม Waseda มีระบบที่มาและโครงสร้างเป็นอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งใช้วิธีการคล้ายระบบการได้มาซึ่งสภานักเรียนของไทย คือ ใช้การเลือกตั้งโดยนักเรียนทุกคน โดยประธานสภานักเรียนจะได้อาจมาจากการเลือกตั้งโดยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย นักเรียนทั้งสองระดับจะมีประธานนักเรียนของแต่ละระดับด้วย ซึ่งได้มาจากการเลือกตั้งเช่นกัน ในการจัดให้มีการเลือกตั้งสภานักเรียนนั้น จะดำเนินการโดยคณะกรรมการจัดการเลือกตั้ง ซึ่งแต่ละห้องเรียนจะส่งผู้แทนมาเป็นคณะกรรมการชุดนี้ ห้องละ 2 คน เมื่อถึงช่วงที่จะจัดการเลือกตั้ง คณะกรรมการชุดนี้จะทำหน้าที่ติดประกาศว่า จะมีการเลือกตั้งแล้ว ขอเชิญทุกคนมาลงคะแนน รวมทั้งมีหน้าที่รวบรวมคะแนนจากห้องเรียนต่างๆ ในการลงคะแนนเลือกตั้ง มีการปิดประตูล็อคห้องในการลงคะแนน คณะกรรมการจะนำผลการเลือกตั้งใส่ซองคุณครูประจำห้องจะประทับตรา ที่เรียกในภาษาญี่ปุ่นว่า “ฮังโกะ” ที่ซอง จากนั้นนำซองของทุกห้องมารวมกัน เพื่อนับคะแนนโดยคณะกรรมการประจำห้องจะไม่มีสิทธินับคะแนนในห้องที่ตนเองเป็นกรรมการเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม

การทำงานของสภานักเรียนมิได้ดำเนินการโดยนักเรียนกลุ่มเดียว นอกจากการมีคณะสภานักเรียนแล้ว แต่ละห้องเรียน จะมีการเลือกตัวแทนของแต่ละห้องแล้วมาประชุมร่วมกันเพื่อเลือกตัวแทนของระดับชั้น บางปีกำหนดไว้ 1 คน บางปีกำหนดไว้ 2 คน เพื่อให้มาร่วมกันในที่ประชุมที่เรียกว่า “จูโออินไก” หรือ ที่ประชุมกลางของนักเรียน เพื่อไปร่วมทำงานกับสภานักเรียนที่ได้มาจากการเลือกตั้ง ในการช่วยทำหน้าที่พิจารณาและกำหนดงบประมาณของกิจกรรมชมรมต่างๆ นอกจากคณะกรรมการชุดนี้ ยังมีการเลือกตัวแทนนักเรียนอีกระดับชั้นละ 2 คน เพื่อทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการกลางในการจัดงานทางวัฒนธรรม และมีหน้าที่ในการดูแลการจัดสรรพื้นที่ของชมรมต่างๆ ให้ได้รับความเป็นธรรม ในการเลือกผู้แทนต่างๆ ในระดับห้องเรียน จะดำเนินการในกิจกรรมโฮมรูม เพื่อคัดเลือกตัวแทนห้อง ในช่วงต้นปี

สรุปในส่วนนี้ได้ว่า ประเด็นที่มาและโครงสร้างของสภานักเรียนญี่ปุ่นจากกรณีศึกษาทั้งสองแห่งมีความแตกต่างกันในหลายเรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการให้ข้อมูลจากส่วนกลางที่ระบุว่า รูปแบบการจัดการสภานักเรียนนั้น ให้ความสำคัญอิสระแก่

โรงเรียน ไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัว นอกจากนี้ กระบวนการได้มาซึ่งสถานักเรียนของโรงเรียนมัธยม Waseda มีความเข้มและให้ความสำคัญต่อกระบวนการเลือกมากกว่าโรงเรียนมัธยม Inagakuen ซึ่งใช้วิธีการพูดคุยจากผู้แทนซึ่งเป็นหัวหน้าจากบ้านต่างๆ แล้วเลือกสรรบุคคลที่จะทำหน้าที่ประธานสถานักเรียน

สถานักเรียนกับการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในโรงเรียน: จากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ในประเด็นนี้ ได้รับความเห็นที่สอดคล้องกันว่า กิจกรรมสถานักเรียนมีได้มุ่งจัดให้เด็กได้รับประสบการณ์ด้านประชาธิปไตยผ่านกระบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้น แต่ความมุ่งหวังที่เป็นจุดเน้นจริงๆ คือ “การฝึกและปลูกฝังความรับผิดชอบให้อยู่ในนิสัยอย่างเป็นวิถีชีวิต” อันจะเป็นรากฐานที่สำคัญต่อเรื่องความเป็นประชาธิปไตยของเด็กที่จะติดตัวไปจนโต แม้อันจะเหมือนว่า จะมีการกำหนดกฎเกณฑ์โครงสร้าง และกระบวนการได้มาซึ่งสถานักเรียนของแต่ละโรงเรียน แต่เป้าหมายที่แท้จริง คือ การจัดแบ่งโครงสร้าง เพื่อเป็นเครื่องมือสร้างความรับผิดชอบผ่านบทบาทสมมติตามตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ และกระบวนการต่างๆ มุ่งหวังให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงในการมีส่วนร่วมกับงานต่างๆ เท่านั้น มิใช่เรื่องที่จะเข้ามามีอำนาจเหนือเพื่อนนักเรียนคนอื่น นอกจากนี้แนวคิดประชาธิปไตยนั้นไม่ได้ให้นำหนักที่กระบวนการได้มาของสถานักเรียน ว่าจะต้องมีการเลือกตั้งเท่านั้นแล้วจึงเป็นประชาธิปไตย สะท้อนได้จากบทสัมภาษณ์ของผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการฯ “คำว่า “ประชาธิปไตย” นั้น จะมองว่าใช้การเลือกตั้งแล้วถือเป็นประชาธิปไตยแล้วหรือไม่ เป็นสิ่งที่พูดยาก トラบไตที่โรงเรียนไม่ได้ใช้อำนาจสั่งการให้นักเรียนต้องทำเรื่องนั้นเรื่องนี้ไม่เป็นเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ อย่างน้อยนักเรียนก็ยังมีตัวแทน ไม่ว่าจะตัวแทนนั้นจะมาจาก การเลือกตั้งหรือไม่ อย่างน้อยก็ถือว่ามีผู้แทน เพราะฉะนั้นก็จะกล่าวว่า กระบวนการเลือกกันเองขึ้นมาไม่เป็นประชาธิปไตยนั้น ก็คงไม่ใช่เช่นกัน... ยกตัวอย่างในบางโรงเรียนที่อาจารย์เป็นผู้กำหนดให้นักเรียนแต่ละคนทำกิจกรรมในหน้าที่ต่างๆ กัน ก็มีเป้าหมายให้นักเรียนได้ฝึกความรับผิดชอบ ฝึกการเป็นผู้นำ ผู้ตาม ให้ได้รับผิดชอบหลายหลายหน้าที่ สอนให้รู้จักการรับผิดชอบในภาระหน้าที่ ในแต่ละบทบาทมากกว่า จะมุ่งฝึกฝนประชาธิปไตยโดยใช้กระบวนการเลือกตั้ง”

ในส่วนของโรงเรียนที่สองแห่งนี้ได้ให้ความเห็นในประเด็นนี้คล้ายคลึงกันกับความเห็นจากส่วนกลาง พิจารณาความเห็นของผู้บริหารโรงเรียนมัธยม Inagakuen

“กิจกรรมสถานักเรียน เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความรับผิดชอบในหน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เพียงใด ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดความเป็นประชาธิปไตยของเขา” และความเห็นของผู้บริหารโรงเรียนมัธยม Waseda “สถานักเรียนจะช่วยให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงในการได้รับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ต่างๆ ได้ฝึกฝนการทำงานเป็นทีม การทำหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆ และผู้ที่เป็นหัวหน้ากิจกรรม หรือ ประธานชมรม ก็จะได้เรียนรู้ว่า แม้จะมารับตำแหน่งหน้าที่ตรงนี้ก็ไม่สามารถทำอะไรได้ตามอำเภอใจ ไม่สามารถใช้อำนาจเผด็จการอะไรได้ เพราะในทุกๆ อย่างที่ทำอะไรจะมีระบบการตรวจสอบการทำงาน ทุกอย่างจะต้องมีความโปร่งใส รวมทั้งเด็ก ๆ จะได้เรียนรู้ถึงความเท่าเทียมในการดำเนินการเรื่องต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นจะเป็นประสบการณ์ที่จะติดตัวเด็กไป และเป็นพื้นฐานของการเป็นประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิตเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่”

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังพบว่า สถานักเรียน มีฐานะเป็น “เวทีเรียนรู้การมีส่วนร่วมในโรงเรียน” กล่าวคือ บทบาท หน้าที่ และกลไกการดำเนินงานของสถานักเรียนมีส่วนช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระหว่างเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ระหว่างนักเรียนและครู ในเรื่องต่างๆ และยังสะท้อนความต้องการบางเรื่องของเด็กในการใช้ชีวิตในโรงเรียนไปสู่ผู้ใหญ่ได้ ตั้งแต่การรับฟังความคิดเห็น การยอมรับความแตกต่าง การยอมรับในเหตุในผล และการตรวจสอบถ่วงดุลในการทำงาน ซึ่งก็คือเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี ปรากฏดังบทสัมภาษณ์ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยม Inagakuen “หากไม่นับรวมปีนี้ (2016) ก่อนหน้านี้ จะไม่ค่อยมีการสอบถามความต้องการของนักเรียนว่า ต้องการอะไรเพิ่มเติมไหม นโยบายหรือการจัดกิจกรรมใดๆ ก็จะถูกส่งจากสถานักเรียนใหญ่ มาสู่สถานักเรียนของแต่ละบ้าน แล้วก็ไปดำเนินการ (คล้าย Top-down) แต่ในปัจจุบัน จะสลับกัน คือ เปิดโอกาสให้แต่ละบ้าน ได้ประชุมปรึกษากันก่อนที่จะนำเสนอแผนโครงการกิจกรรมมาสู่สถานักเรียนใหญ่ เพื่อพิจารณา (คล้าย Bottom-up)...เคยมีเรื่องที่สถานักเรียน นำสู่การพิจารณาของโรงเรียน ให้มีการนำเครื่องขายน้ำอัตโนมัติในโรงเรียน จนทำให้นักเรียนได้มีเครื่องนี้ใช้ และเคยมีการเสนอจากสถานักเรียนให้มีการนำเครื่องขายน้ำอัตโนมัติแบบขวดพลาสติกมาแทนเครื่องขายน้ำแบบกล่อง ซึ่งทางโรงเรียนก็รับเรื่องไว้ก่อน เนื่องจากไม่สามารถเปลี่ยนได้เลยทันที ด้วยเหตุที่โรงเรียนเพิ่งจะดำเนินการนำเครื่องขายน้ำแบบกล่องเข้า

มาได้ไม่นาน และใช้เวลาถึง 3 ปี จนได้มีการนำเครื่องขายน้ําแบบขวดมาแทนได้” และ บทสัมภาษณ์ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยม Waseda “เคยมีกรณีที่ประธานสภานักเรียน มาจากชมรมกีฬา ก็จะจัดสรรงบประมาณให้กับชมรมกีฬามากกว่าชมรมอื่น คณะผู้แทน จากระดับชั้น และคณะกรรมการสภานักเรียนอื่นๆ ก็จะช่วยสอดส่องตรงนี้ เพื่อมิให้ ประธานสภานักเรียนใช้อำนาจในทางมิชอบ...”

ข้อค้นพบอีกประการหนึ่ง คือ การดำเนินงานของสภานักเรียนนั้น แม้จะดู เหมือนว่ามีความเป็นอิสระสูงในการทำงาน ซึ่งจากการศึกษาเอกสารที่ผู้วิจัยรวบรวม ข้อมูลไว้ระบุว่า ครูมีหน้าที่เพียงเป็นที่ปรึกษาเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงที่ได้รับข้อมูล จากการสัมภาษณ์ทั้งสองส่วนพบว่า ครูมีได้เพียงมีหน้าที่ให้คำปรึกษา แต่ยังมีบทบาท อย่างมากในการควบคุมและพิจารณาการดำเนินการต่างๆ ในเรื่องต่างๆ ของกิจกรรม สภานักเรียนด้วยเช่นกัน เช่น การพิจารณาโครงการ หรือ ในด้านงบประมาณ เป็นต้น ซึ่งในส่วนนี้คล้ายคลึงกับบริบทการจัดกิจกรรมสภานักเรียนของไทย สะท้อนจากบท สัมภาษณ์ผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการฯ “จากที่กล่าวมาถึงบทบาทและหน้าที่ของสภานักเรียนที่มีหลายอย่าง แต่อย่างไรก็ตาม กิจกรรมนี้ก็เป็กิจกรรมหนึ่งที่จัดในโรงเรียน ดังนั้น การดำเนินการกิจกรรมใดๆ ก็จะต้องดำเนินการภายใต้คำแนะนำของครูที่ปรึกษา แต่ ทั้งนี้ก็ขึ้นกับนโยบายของแต่ละโรงเรียนด้วย ว่าให้อำนาจและบทบาทกับสภานักเรียน ของตนเองนั้นมากน้อยเพียงใด ถ้าเป็นเรื่องจำนวนงบประมาณที่จะสามารถนำไปใช้ได้ ก็จะมีการกำหนดเกณฑ์การใช้จ่ายว่าจะสามารถใช้ได้เท่าใด อย่างไร และ ต้องให้ อาจารย์เห็นชอบด้วยหรือไม่” บทสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนมัธยม Inagakuen “ส่วนการออกกฎเกณฑ์อะไรต่างๆ จะไม่อยู่ในบทบาทของสภานักเรียน นักเรียนจะต้อง ทำตามระเบียบของโรงเรียน การวางแผนกิจกรรมใดๆ เมื่อจัดทำแล้วก็ต้องนำไปเสนอ ต่ออาจารย์เพื่อพิจารณา ...การที่นักเรียนนักเรียนจะมารวมกันเพื่อออกกฎอะไรก็เป็น เรื่องยาก เพราะสภานักเรียนก็อยู่ในโรงเรียน ก็ต้องผ่านความเห็นชอบจากอาจารย์ก่อน ในการดำเนินกิจกรรมใดๆ” และ บทสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนมัธยม Waseda “ใน การประชุมทุกครั้ง จะมีอาจารย์อยู่ร่วมในการประชุมเพื่อร่วมรับฟังด้วยเสมอ...ในเรื่อง การใช้จ่ายงบประมาณ โรงเรียนจะมีกฎระเบียบที่ชัดเจนอยู่แล้ว ในกรณีที่ชมรมต่างๆ เสนอรายละเอียดการใช้จ่ายเข้ามา สภานักเรียนก็จะมีการพิจารณาก่อนว่า มีความ เหมาะสมหรือไม่ แล้วจะส่งข้อมูลต่อไปยังที่ประชุมคณาจารย์อีกครั้ง”

3. ผลการวิจัยภาคสนามและผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียนจากโรงเรียนกรณีศึกษาของไทย

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมสถานักเรียนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนนั้น พบว่า รูปแบบกิจกรรมสถานักเรียนของไทยกับญี่ปุ่นมิได้แตกต่างกันมากนัก หากแต่ของไทยจะมีการกำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจนออกจากส่วนกลางไปยังระดับเขตพื้นที่การศึกษา และลงสู่โรงเรียน โดยมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและกระตุ้นให้โรงเรียนต่างๆ ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมนี้ คือ การจัดประกวดสถานักเรียนต้นแบบ ซึ่งมีทั้งระดับภูมิภาคและระดับประเทศ รวมทั้งมีการจัดตั้งสถานักเรียนระดับประเทศเพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายจากผู้แทนเยาวชนทั้งที่มาจากทั้งสถานักเรียนต้นแบบ และสภาเด็กและเยาวชน รวมทั้งเป็นการขับเคลื่อนงานร่วมกันระหว่างสถานักเรียนและผู้แทนเยาวชนในภูมิภาคต่างๆ โดยรูปแบบและวิธีการอาจแตกต่างกันไปในแต่ละปี นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ประเมินว่า การดำเนินการระดับโรงเรียนยังไม่ดีเท่าที่ควร ด้วยสาเหตุสำคัญ คือ การนำแนวทางจากส่วนกลางสู่การปฏิบัติที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเชิงรูปแบบและกระบวนการ บางท่านมองว่าเป็นเรื่องปัจจัยความพร้อมซึ่งขึ้นกับขนาดของโรงเรียน รวมทั้ง ปัจจัยที่จะส่งเสริมให้การดำเนินการขับเคลื่อนงานสถานักเรียนให้ประสบความสำเร็จนั้น ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มองว่า ปัจจัยหลัก คือ “ผู้บริหาร” ส่วนปัจจัยเสริมอื่นๆ ที่จะมีส่วนสำคัญ คือ “ครู” ผู้รับผิดชอบกิจกรรมนี้ รวมถึง การเพิ่มน้ำหนักความสำคัญของกิจกรรมสถานักเรียนในตัวชี้วัดต่างๆ ที่จะใช้ในการพิจารณาคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ผลการศึกษาระดับค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียน มีดังนี้

1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

1.1) เพศ: ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 237 คน คิดเป็นร้อยละ 62 และเพศชาย จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 38

1.2) ระดับชั้น: ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ระดับชั้น ม.6 จำนวน 150 คน คิดเป็นร้อยละ 39.3 รองลงมาคือ ชั้น ม.5 จำนวน 122 คน คิดเป็นร้อยละ 31.9 ชั้น ม.4 จำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 11.8 ชั้น ม.2 จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 7.3 ชั้น ม.1 จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 6.0 และ ชั้น ม.3 จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 3.7

1.3) การเป็นสมาชิกสถานักเรียน: ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสถานักเรียนชุดปัจจุบัน จำนวน 232 คน คิดเป็นร้อยละ 60.7 รองลงมา คือ ไม่เคยเป็นสมาชิกสถานักเรียน จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 21.5 และ เคยเป็นสมาชิกสถานักเรียนแต่ปัจจุบันไม่ได้เป็นสมาชิกแล้ว จำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 17.8

1.4) ประสบการณ์ในการทำงานสถานักเรียน: จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามที่ระบุว่า ตนเป็น/เคยเป็นสมาชิกของสถานักเรียนจำนวน 300 คนนั้น ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำงาน 1-2 ปี จำนวน 151 คน คิดเป็นร้อยละ 50.33 รองลงมา คือ ประสบการณ์ในการทำงานน้อยกว่า 1 ปี จำนวน 144 คน คิดเป็นร้อยละ 48 และ ประสบการณ์ในการทำงาน 2-3 ปี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.67

2) ระดับค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียน

ผลการวิเคราะห์ระดับค่านิยมประชาธิปไตยจากตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้พบว่าค่าเฉลี่ยรวมทุกด้านของค่านิยมประชาธิปไตย อยู่ในช่วงระดับค่านิยมประชาธิปไตยชั้น “ตอบสนอง” ($\bar{x} = 2.48, SD=.35$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าค่านิยมประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรม เป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งอยู่ในช่วงระดับค่านิยมประชาธิปไตยชั้น “เห็นคุณค่า” ($\bar{x} = 2.54, SD=.42$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมาคือ ค่านิยมประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรม อยู่ในช่วงระดับค่านิยมประชาธิปไตยชั้น “ตอบสนอง” ($\bar{x} = 2.48, SD=.41$) และ ค่านิยมประชาธิปไตยด้านคารวธรรม อยู่ในช่วงระดับค่านิยมประชาธิปไตยชั้น “ตอบสนอง” ($\bar{x} = 2.42, SD=.38$) โดยเมื่อพิจารณาจำแนกค่าเฉลี่ยตามกลุ่มของการเป็นสมาชิกสถานักเรียน พบว่า กลุ่มที่เป็นสมาชิกสถานักเรียนชุดปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ยคะแนนค่านิยมประชาธิปไตยสูงกว่า กลุ่มที่เคยเป็นสมาชิกของสถานักเรียนแต่ปัจจุบันไม่ได้เป็นแล้วทุกด้าน ในขณะที่ทั้งสองกลุ่มข้างต้น มีค่าเฉลี่ยคะแนนค่านิยมประชาธิปไตยสูงกว่า กลุ่มที่ไม่เคยเป็นสมาชิกสถานักเรียนทุกด้าน รายละเอียดดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลผลระดับค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียน

กลุ่มของนักเรียน	ค่าเฉลี่ย (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน) การแปลผลระดับค่านิยมประชาธิปไตย		
	คารวธรรม	สามัคคีธรรม	ปัญญาธรรม
กลุ่มที่เป็นสมาชิกสภานักเรียนชุดปัจจุบัน	2.48 (.32) ชั้น “ตอบสนอง”	2.56 (.34) ชั้น “เห็นคุณค่า”	2.61 (.32) ชั้น “เห็นคุณค่า”
กลุ่มที่เคยเป็นสมาชิกของสภานักเรียนแต่ปัจจุบันไม่ได้เป็นแล้ว	2.41 (.36) ชั้น “ตอบสนอง”	2.44 (.40) ชั้น “ตอบสนอง”	2.52 (.48) ชั้น “เห็นคุณค่า”
กลุ่มที่ไม่เคยเป็นสมาชิกสภานักเรียน	2.24 (.46) ชั้น “ตอบสนอง”	2.31 (.53) ชั้น “ตอบสนอง”	2.39 (.54) ชั้น “ตอบสนอง”
รวมทุกกลุ่ม ($\bar{x} = 2.48$, $SD = .35$)	2.42 (.38) ชั้น “ตอบสนอง”	2.48 (.41) ชั้น “ตอบสนอง”	2.54 (.42) ชั้น “เห็นคุณค่า”

เมื่อพิจารณารายละเอียดค่านิยมประชาธิปไตยในประเด็นย่อยของแต่ละด้านพบว่า ค่านิยมประชาธิปไตยที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วงระดับค่านิยมประชาธิปไตยชั้น “เห็นคุณค่า” มีจำนวน 3 เรื่อง ประกอบด้วย เรื่อง “สันติธรรม” ในด้านปัญญาธรรม เป็นเรื่องที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x} = 2.74$, $SD = .57$) รองลงมา คือ เรื่อง “เสียสละและยึดมั่นในผลประโยชน์ส่วนรวม” ในด้านสามัคคีธรรม ($\bar{x} = 2.53$, $SD = .57$) และ เรื่อง “การเคารพและยอมรับความหลากหลาย” ในด้านคารวธรรม ($\bar{x} = 2.52$, $SD = .49$) ในส่วนค่านิยมประชาธิปไตยอีกห้าเรื่องนั้น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วงระดับค่านิยมประชาธิปไตยชั้น “ตอบสนอง” โดยเรื่องที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ เรื่อง “ความเสมอภาค” ในด้านคารวธรรม ($\bar{x} = 2.34$, $SD = .52$) รายละเอียดดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 คะแนนสูงสุด-ต่ำสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลผลระดับค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียนจำแนกตามประเด็นย่อย

ค่านิยมประชาธิปไตย	เรื่อง	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ค่าเฉลี่ย (SD)	ระดับค่านิยม
การยอมรับ	การเคารพและยอมรับความหลากหลาย	1.00	4.00	2.52 (.49)	ชั้น “เห็นคุณค่า”
	การเคารพและยอมรับเสียงส่วนใหญ่ โดยรับฟังเสียงส่วนน้อย	1.00	3.67	2.46 (.65)	ชั้น “ตอบสนอง”
	เคารพสิทธิ ปฏิบัติตนตามสิทธิ และใช้สิทธิของตนอย่างเต็มที่	1.00	3.75	2.35 (.46)	ชั้น “ตอบสนอง”
	ความเสมอภาค	1.00	3.67	2.34 (.52)	ชั้น “ตอบสนอง”
สามัคคีธรรม	เสียสละและยึดมั่นในผลประโยชน์ส่วนรวม	1.00	4.00	2.53 (.57)	ชั้น “เห็นคุณค่า”
	มีสำนึกรับผิดชอบ และสามารถตรวจสอบได้	1.00	3.40	2.43 (.44)	ชั้น “ตอบสนอง”
ปัญญารธรรม	สันติธรรม	1.00	4.00	2.74 (.57)	ชั้น “เห็นคุณค่า”
	ความมีเหตุผล	1.00	3.25	2.35 (.41)	ชั้น “ตอบสนอง”

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาและข้อค้นพบต่างๆ สรุปความได้ว่า กิจกรรมสถานักเรียนของญี่ปุ่นได้ก่อตัวขึ้นมาเป็นระยะเวลากว่าครึ่งศตวรรษ และเกิดขึ้นก่อนที่ประเทศไทยจะมีการนำกิจกรรมนี้มาใช้ในระบบการศึกษา ประเด็นสำคัญที่พบ คือ เป้าหมายของกิจกรรมนี้ มุ่งเน้นการสร้างเยาวชนที่เป็นประชาธิปไตยในระดับนิสัย ตั้งแต่การปลูกฝังรากฐานและจิตสำนึกในเรื่องต่างๆ ที่ผู้วางระบบการศึกษาของญี่ปุ่นเห็นว่าคุณค่าสำคัญอย่างน้อย 2 เรื่อง คือ “ความรับผิดชอบ” ทั้งต่อตนเอง ต่อหน้าที่ และส่วนรวม กับ “การมีส่วนร่วม” ซึ่งจะพัฒนาต่อให้เกิดความคิดและอุปนิสัยใจคอที่เป็นประชาธิปไตยเมื่อเยาวชนเหล่านี้เติบโตและต้องอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม

ประชาธิปไตย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องอย่างชัดเจนกับเป้าหมายการศึกษาตามความในพระราชบัญญัติการศึกษาของญี่ปุ่น ความว่า “เป้าหมายของการศึกษาที่สำคัญ คือ การศึกษาจะก่อให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพโดยสมบูรณ์ พยายามอย่างหนักในการสั่งสอนขัดเกลายุคคล มีจิตใจที่สดใสร่างกายที่สมบูรณ์ เป็นผู้ซึ่งรักในความถูกต้องและความยุติธรรม, เคารพในคุณค่าของตนเอง, เคารพผู้ใช้แรงงาน, มีความตระหนักต่อความสำนักรับผิดชอบอย่างลึกซึ้ง, ซึมซับจิตวิญญาณที่เป็นอิสระ ในฐานะเป็นผู้สร้างสันติภาพแห่งรัฐและสังคม...การศึกษาควรส่งเสริมจิตสาธารณะ นำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างอิสระในการสร้างสังคม พร้อมทั้งพัฒนาทัศนคติที่มีต่อความต้องการรับผิดชอบต่อการเติบโตของสังคม” รวมทั้งยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Parmenter และคณะ (2008) ซึ่งได้วิเคราะห์ความสำเร็จของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของญี่ปุ่นว่า การจัดการศึกษาไม่เพียงแต่การมุ่งเน้นสิ่งที่จะเลือกเข้ามาสอนในโรงเรียนแต่ยังมุ่งหนุนเสริมให้นักเรียนมีพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในชุมชนของตนเองด้วย โดยเกิดจากหลักการที่ให้เด็กได้ฝึกฝนทุกวัน (Everyday Practice of Citizenship Education) ได้แก่ การทำเป็นกิจวัตรประจำวัน การฝึกจนเกิดความเคยชิน การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ รวมทั้ง การส่งเสริมการร่วมกิจกรรมด้วยกัน ดังนั้น กิจกรรมสถานักเรียนจึงทำหน้าที่เป็นกลไกในระบบการศึกษาและพื้นที่ฝึกประสบการณ์ในสถานการณ์เสมือนจริงให้กับเยาวชนมากกว่าจะเป็นเวทีฝึกแนวคิดและความเป็นประชาธิปไตยในเชิงการเมือง และผลการศึกษายังทำให้ทราบว่า นิยามของประชาธิปไตยแบบตัวแทนของญี่ปุ่น ไม่ได้ให้จุดเน้นเรื่อง “ระบบการได้มา” แต่ให้ความสำคัญของการ “มีตัวแทน” ประเด็นนี้สะท้อนได้จากบทสัมภาษณ์ของผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการฯ ที่ระบุชัดว่า “การเลือกตั้ง” มีอาจยืนยันได้อย่างแท้จริงถึงความเป็นประชาธิปไตย แนวคิดประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องของ “การมีผู้แทน” ในการทำหน้าที่ กับ การมีระบบตรวจสอบถ่วงดุลการทำงานที่มีประสิทธิภาพที่จะควบคุมและจัดดุลอย่างไร ระบบสถานักเรียนของญี่ปุ่นก็ไม่สามารถดำเนินการเองได้โดยอิสระเช่นเดียวกับรูปแบบของไทย ดังนั้น ประเด็นเชิงระบบการจัดการจึงคล้ายคลึงกันมาก แต่ประเด็นที่ควรพิจารณา คือ รูปแบบสถานักเรียนที่ดำเนินการอยู่ของไทยนั้น มุ่งดำเนินการบนฐานแนวคิดอย่างไร ผู้ปฏิบัติแต่ละระดับมีความรู้ ความเข้าใจ ถึงหัวใจสำคัญและหลักการของกลไกนี้หรือไม่ มากน้อย

เพียงใด รวมทั้ง การนำไปปฏิบัติในโรงเรียน สามารถดำเนินการได้บรรลุตามเป้าหมายของกระทรวงศึกษาธิการหรือไม่ จากการได้ร่วมสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการขอรับประเมินโรงเรียนต้นแบบสถานักเรียนสองครั้ง มีข้อสังเกตว่า การดำเนินกิจกรรมสถานักเรียนของโรงเรียนยังมีความแข็งตัวในเชิงรูปแบบ เน้นที่การจัดโครงสร้างและกระบวนการได้มาของคณะกรรมการสถานักเรียนที่จะต้องมีการจัดเลือกตั้ง และเป็นการดำเนินการมุ่งตอบผลและเก็บข้อมูลร่องรอยหลักฐานเพื่อให้ตอบได้ตามตัวชี้วัดการประเมิน

หากพิจารณาผลการสำรวจในเรื่องค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียนในภาพรวมที่พบว่า กลุ่มที่เป็นสมาชิกสถานักเรียนชุดปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ยคะแนนค่านิยมประชาธิปไตยสูงกว่า กลุ่มที่เคยเป็นสมาชิกของสถานักเรียนแต่ปัจจุบันไม่ได้เป็นแล้วทุกด้าน ในขณะที่ทั้งสองกลุ่มข้างต้น มีค่าเฉลี่ยคะแนนค่านิยมประชาธิปไตยสูงกว่า กลุ่มที่ไม่เคยเป็นสมาชิกสถานักเรียนทุกด้าน ผลดังกล่าวมีนัยสำคัญอย่างยิ่งว่า กระบวนการสถานักเรียน เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เข้ามาร่วมในกระบวนการได้รับการหล่อหลอมกลมกลืนให้มีการปรับพฤติกรรมตามวิถีประชาธิปไตยได้ดีกว่าผู้ที่ไม่ได้เข้าสู่กระบวนการนี้ แต่อย่างไรก็ตาม ระดับค่านิยมประชาธิปไตยที่สูงตามที่กล่าว ยังมีได้อยู่สูงถึงขั้น “ปรับตัว” ซึ่งเป็นระดับที่นักเรียนสามารถจัดระบบค่านิยมและแสดงออกซึ่งความมุ่งมั่นและพฤติกรรมที่จะปฏิบัติตามค่านิยมประชาธิปไตยทั้งสามด้าน โดยมีเพียงด้านเดียวเท่านั้นที่มีระดับค่านิยมประชาธิปไตยอยู่ในขั้น “เห็นคุณค่า” คือ ด้านปัญญาธรรม ซึ่งหมายถึง ในภาพรวมนักเรียนเห็นคุณค่าและมีความนิยมชมชอบในเรื่องการมีสันติธรรม และความมีเหตุผล และจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นค่านิยมประชาธิปไตยย่อย ที่พบว่า การมี “สันติธรรม” เป็นค่านิยมที่ได้รับการพัฒนามากที่สุดในจำนวน 8 เรื่องนั้น อาจเป็นเพราะ ในประเด็นนี้เป็นการถามเกี่ยวกับการต้องรับฟังความเห็นต่างจากผู้อื่น และ การใช้การเจรจาอย่างสันติวิธี ซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงที่นักเรียนจะมีโอกาสประสบพบเจอมากที่สุดในการทำงานสถานักเรียน

ข้อเสนอแนะสำคัญ คือ 1) กระทรวงศึกษาธิการ โดย สพฐ. ในฐานะผู้มีบทบาทหลักควรต้องนำกิจกรรมนี้มาทบทวนแนวคิดใหม่ (Reconceptualization) ตั้งแต่จุดเริ่มต้น ค้นหาสาเหตุที่ทำให้ความมุ่งหวังที่กระทรวงกำหนดกับวิธีการปฏิบัติ

จริงของโรงเรียนไม่สอดคล้องกันในการดำเนินกิจกรรมสถานักเรียน เร่งการสร้างพื้นที่ ประชาธิปไตยในโรงเรียนผ่านกิจกรรมสถานักเรียนอย่างจริงจังในโรงเรียนทุกระดับ จากประสบการณ์ของต่างประเทศประเทศที่มีการใช้สถานักเรียน เป็นทั้งเครื่องมือและ ยุทธวิธีสำคัญเพื่อขัดเกลาเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจ สร้างความตระหนัก นำไปสู่ ความยึดมั่นผูกพันต่อสังคมและประเทศชาติในฐานะพลเมืองผู้มีความสำนึกรับผิดชอบ ซึ่งเป็นผลลัพธ์และเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาพลเมืองที่ยั่งยืน ทั้งนี้ หากโรงเรียนยังไม่สามารถดำเนินการจัดกระบวนการสถานักเรียนได้ด้วยตนเอง ก็สามารถแสวงหา ความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงและหน่วยงานอื่น

2) นอกจากการให้ความสำคัญต่อกิจกรรมสถานักเรียนอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว เพื่อให้ การเสริมสร้างวิถีประชาธิปไตยให้กับนักเรียนบังเกิดผลชัดเจน ควรต้องดำเนินการปฏิรูป หลักสูตรสังคมศึกษาทั้งระบบ ผลการศึกษาข้อมูลเอกสารในประเทศต่างๆ และ ผลการวิจัยครั้งนี้ ช่วยยืนยันว่า การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนยังคงเป็นกลยุทธ์ สำคัญต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยให้กับเยาวชน โดยโรงเรียนจะ เป็นสถานที่จำลองในการสร้างความเป็นประชาธิปไตยผ่านกระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจ โดยที่เน้นการใช้กิจกรรมต่างๆ เป็นเครื่องมือ ประกอบด้วยกิจกรรมใน ห้องเรียนทั้งในรูปแบบเกมส์ การแสดงละครเกี่ยวกับประชาธิปไตย การจัดการเรียนการ สอนที่ผู้สอนต้องเคารพในความคิดของผู้เรียนโดยใช้กระบวนการอภิปรายแสดง ความคิดเห็นให้มากขึ้น ปรับเปลี่ยนวิธีประเมินจากที่เน้นการวัดผลสัมฤทธิ์เชิงทฤษฎีผ่าน ตัวหนังสือ ไปเป็นการประเมินผลการปฏิบัติของผู้เรียน (Performance Assessment) อาจทำได้ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวเป็นเทอมหรือปีการศึกษา ซึ่งจะสะท้อนผลการ พัฒนาเยาวชนได้ดีกว่าการประเมินแบบดั้งเดิม รวมทั้งการปฏิรูประบบการพัฒนาครู สังคมศึกษา ที่ต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) การสอนแบบ ดั้งเดิมไปสู่วิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพดังที่กล่าวมาข้างต้น ปรับเปลี่ยนจากผู้สอนเป็นผู้ เอื้อการเรียนรู้ คอยเป็นที่ปรึกษาและสนับสนุนการเรียนรู้อย่างเป็นทางการประชาธิปไตย รวมทั้งการขัดเกลาเยาวชนผ่านการสร้างตนเองเป็นต้นแบบที่ดีตามวิถีประชาธิปไตยใน ทุกๆเรื่อง ซึ่งถือเป็นการขัดเกลาทางอ้อมจึงจะเท่ากับเป็นการปฏิรูปหลักสูตรทั้งระบบ นอกจากนี้ ควรต้องออกแบบการเรียนการสอนที่นำกิจกรรมสถานักเรียนเข้ามาเป็น ส่วนหนึ่งเพื่อเชื่อมโยงการสอนและปลูกฝังวิถีประชาธิปไตยอย่างเป็นทางการในทุก

ระดับชั้น เนื่องจากจะช่วยให้กิจกรรมสถานักเรียนเป็นที่รับรู้ เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้ง เป็นการดำเนินการที่จะเกิดความต่อเนื่องซึ่งนำไปสู่การหล่อหลอมการสร้างค่านิยมประชาธิปไตยในระดับที่สูงขึ้น ตามแนวทางนี้ยังหมายรวมถึง การต้องมีนโยบายให้ครูผู้รับผิดชอบสาระวิชาสังคมศึกษา วิชาหน้าที่พลเมือง เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการเข้าร่วมกิจกรรมสถานักเรียน ในฐานะที่สถานักเรียนเป็นเครื่องมือสำคัญในการสอนกระบวนการประชาธิปไตยในโรงเรียน เมื่อครูมีประสบการณ์และเกิดความเข้าใจ จะได้นำไปใช้เป็นตัวอย่งในลักษณะกรณีศึกษาร่วมกับการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะในช่วงที่มีกิจกรรมการเลือกตั้งสถานักเรียน 3) ควรเพิ่มรูปแบบการที่จะให้นักเรียนทั่วไปได้เรียนรู้กระบวนการดำรงชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยที่เป็นรูปธรรม นอกเหนือจาก เรื่องการเลือกตั้งสถานักเรียนด้วย ตัวอย่างเช่น ควรมีการจัดกิจกรรมถอดบทเรียนการทำงานสถานักเรียน อาจใช้วิธีการทบทวนหลังปฏิบัติงาน (After Action Review: AAR) เพื่อทบทวนวิธีการทำงานในแต่ละกิจกรรมของสถานักเรียน ทั้งด้านความสำเร็จและปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงาน และยังช่วยปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยครูที่ปรึกษาเป็นผู้เอื้ออำนวยกระบวนการดังกล่าว โดยให้มีการบันทึกข้อมูลสำหรับเป็นแหล่งความรู้ในการทำงานครั้งต่อๆ ไป ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้โรงเรียนควรเปิดพื้นที่ให้โอกาสแก่ผู้แทนสถานักเรียนได้นำประสบการณ์ดังกล่าวมาบอกเล่าถึงวิธีการทำงาน รวมทั้งประสบการณ์ที่เกิดขึ้นและสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการทำงานมาบอกเล่าในเวทีสาธารณะให้แก่เพื่อนนักเรียนในโรงเรียนได้ฟังร่วมกัน อันเป็นการเริ่มต้นสร้างค่านิยมประชาธิปไตยในชั้น “รับรู้” เป็นวงกว้างมากขึ้น อาจใช้เวทีกิจกรรมหน้าเสาธง หรือ การจัดเวทีเล็กๆ ที่โรงอาหารในเวลาพักกลางวัน หรือ ใช้การเล่าเรื่องผ่านเสียงตามสาย หรือ อาจเป็นโอกาสการประชุมรวมที่เหมาะสม 4) ควรจัดระบบการพัฒนาความรู้และสมรรถนะครูให้มีทักษะการทำกิจกรรมสถานักเรียน เพื่อแก้ไขความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับกระบวนการและวิถีประชาธิปไตยตั้งแต่ต้นทาง โดยแบ่งเป็นการพัฒนาทักษะขั้นพื้นฐาน และการพัฒนาทักษะระดับที่สูงขึ้น เพื่อรองรับการปฏิบัติงานสนับสนุนกิจกรรมสถานักเรียนในฐานะครูที่ปรึกษา โดยเน้นการฝึกทักษะอย่างรอบด้าน เช่น การคิดแก้ปัญหา การคิดสร้างสรรค์ การฝึกกระบวนการทางจิตวิทยาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานกับนักเรียน ทักษะการแก้ไขปัญหาความ

ขัดแย้งด้วยสันติวิธี ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาธิปไตย การปลูกฝังแนวคิดและจิตวิญญาณความเป็นประชาธิปไตย เป็นต้น ซึ่งอาจพิจารณากำหนดไว้ตั้งแต่มาตรฐานหลักสูตรการพัฒนาวิชาชีพครูของคุรุสภา 5) กระทรวงศึกษาธิการ โดย สพฐ. และโรงเรียน ควรมีการจัดสรรงบประมาณจำนวนหนึ่งเป็นการเฉพาะเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนงานสถานักเรียน รวมทั้ง เป็นเงินทุนที่เปิดโอกาสให้ครูผู้สนใจเสนอเรื่องขอรับงบประมาณสนับสนุนเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมสถานักเรียน อาจเป็นงานที่ต่อยอดภารกิจประจำ หรือ การทำวิจัยเกี่ยวกับสถานักเรียน หรือ เป็นการจัดกิจกรรมขับเคลื่อนเพื่อขยายผลงานสถานักเรียน 6) ควรกำหนดแนวทางในการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ครูในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ถึงความสำคัญของกิจกรรมสถานักเรียน เพื่อเป็นปัจจัยสนับสนุนให้นักเรียนที่อาสาเป็นแกนหลักในกิจกรรมนี้ได้รับการอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานได้เต็มที่และมีกำลังใจในการทำงาน 7) ในระดับโรงเรียน หรือ ระดับพื้นที่การศึกษา ควรมีการยกย่องเชิดชูเกียรติแก่ครูที่ปรึกษากิจกรรมสถานักเรียน ตลอดจนผู้มีส่วนสนับสนุนกิจกรรมสถานักเรียนทั้งภายในและภายนอก เพื่อส่งเสริมขวัญกำลังใจแก่ผู้อุทิศตนทำงานเพื่อส่วนรวม รวมทั้ง ควรนำไปพิจารณาเป็นตัวชี้วัดเพิ่มเติมในการประเมินความดีความชอบของการปฏิบัติงานในแต่ละปี หรือ อาจมีแนวทางอื่นใดเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ครูเข้ามาสนใจร่วมเป็นที่ปรึกษามากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2557). *ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การเพิ่มวิชาหน้าที่พลเมืองเป็นรายวิชาเพิ่มเติมในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. สืบค้นจาก <http://www.spm38.go.th/home/attachments/article/1052/1.pdf>
- ขจรศักดิ์ บัวระพันธ์. (2557). *วิจัยเชิงคุณภาพไม่ยากอย่างที่คิด* (พิมพ์ครั้งที่ 6). สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล.

- คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ. (2559). *ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช(แก้ไขตามคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ)*. สืบค้นจาก http://cdc.parliament.go.th/draftconstitution2/ewt_dl_link.php?nid=803&filename=index
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2553). *การสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย*. คอลัมน์ “ชีวิตที่เลือกได้” ในมติชนออนไลน์ สืบค้นจาก <http://www2.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000178133>
- เพ็ญญา พุ่มหมี. (2550). *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร*. ปรินญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประกอบ สารวรรณ. (2548). *การนำเสนอรูปแบบสมานักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*. วิทยานิพนธ์การศึกษาศุภบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic education)*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- รสสุคนธ์ มกรมณี. (2556). *พฤติกรรมความเป็นพลเมืองของเยาวชนในมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*. (5). 74-84.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2556). *วิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรากรณ์ สามโกเศศ. (2554). *การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง*. สืบค้นจาก http://www.varakorn.com/upload/page/matchon_daily/3_mar_11_daily.pdf
- สถาบันพระปกเกล้า. (2550). *การสำรวจค่านิยมประชาธิปไตยและค่านิยมของเยาวชน*. สืบค้นจาก http://kpi.ac.th/media/pdf/M8_83.pdf
- สุภางค์ จันทวานิช. (2542). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). *การส่งเสริมวิถีประชาธิปไตย ผ่านกิจกรรมค่าย*. สืบค้นจาก <http://social.obec.go.th/library/document/democracy/democracy-camp.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2557). *แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาเพิ่มเติม หน้าที่พลเมือง*. สืบค้นจาก <http://www.cvk.ac.th/download/Civil-final.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ก. (2558). *คู่มือการจัดกิจกรรมฝึกอบรมสถานักเรียน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ข. (2558). *หลักการและแนวทางในการดำเนินงานสถานักเรียน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ค. (2558). *คู่มือแนวทางการปฏิบัติงานกิจกรรมสถานักเรียน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- อรรถรรณ พนาพันธ์. (2518). *การจัดสถานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Campbell, D.F. J., Pözlbauer, P., Barth, T. D. and Pözlbauer, G. (2013). *Democracy Ranking 2013 (Scores)*. Vienna: Democracy Ranking.
- Davies, I., Mizuyama, M. and Thompson, G.H. (2010). Citizenship Education in Japan. *Citizenship, Social and Economic Education*, 9(3), 170-178.
- Griebler, U. and Nowak, P. (2012). Student councils: a tool for health promoting schools? Characteristics and effects. *Health Education*. 112(2). 105-132.
- McFarland, D. and Starmanns, C.E. (2009). *Inside Student Government: The Variable Quality of High School Student Councils*. Teachers College Record. The Voice of Scholarship in Education.

Parmenter, L., Mizuyama, M. and Taniguchi, K. (2008). Chapter 15:
Citizenship Education in Japan. *The SAGE Handbook of
Education for Citizenship and Democracy*. SAGE Publications.